

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

A *Висвітлено особливості та напрями професійного розвитку сучасних педагогів у контексті завдань нової української школи, а також змін, зазначених у нормативно-правових документах. Визначено професійно важливі якості та вміння сучасного вчителя, здатного працювати в умовах нової української школи. Проаналізовано роль інтегральних характеристик особистості, що визначають успіх у професійній діяльності. На підставі аналізу джерел та літератури виокремлено основні напрями професійного розвитку вчителя.*

Ключові слова: нова українська школа; педагог; професійний розвиток; професійні якості та вміння

S **Denyshchuk Inna. Features of professional development of the New Ukrainian School Teacher.**

The article highlights the features and directions of professional development of modern teachers in the context of the tasks of the New Ukrainian School, as well as changes in the legal documents.

The contemporary state of the society and the reform development of the education system highlights the need to increase the professional competence of teachers, their professional development and self-development. Performing a variety of roles and tasks, a modern teacher must have flexible and non-standard thinking, the ability to adapt to rapid changes and living conditions, to have lifelong learning skills.

The article identifies professionally important qualities and skills of a modern teacher who can work in the New Ukrainian School. The role of integral personality characteristics that determine success in professional activity is analyzed. Based on the analysis of sources and literature, four main areas of professional development of teachers are identified: meaningful, dynamic, institutional, technological.

Particular attention is paid to the personal potential of the teacher, his general and professional culture. It is impossible to solve existing problems of teaching and education, to search for new pedagogical ideas, technologies, methods, and approaches according to new requirements.

Based on the theoretical analysis of sources and literature, the author reveals professionally important qualities and skills that contribute to the development of modern teachers in the New Ukrainian School: readiness for change, the value of personality, flexibility, continuous professional development, child-centeredness, commitment to meaningful participation in the educational process of all the pupils, promotion of democratic values, reflection on their professional activities. The main directions of professional development (continuous training, career development, and self-education of a teacher) are characterized.

Key words: New Ukrainian School; educator; teacher; professional development; professional qualities and skills

Денищук Інна Петрівна, кандидатка педагогічних наук, старша викладачка кафедри педагогіки, психології та корекційної освіти, Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Україна

Denyshchuk Inna, PhD in Pedagogy, Senior Lecturer, Department of Pedagogy, Psychology and Correctional Education, Rivne Regional Institute of Postgraduate Education, Ukraine

E-mail: inna_shpychak@ukr.net

Актуальність проблеми. В умовах модернізації системи освіти зростають вимоги до особистісних і професійних якостей педагогічних працівників. Адже сучасні педагоги є носіями змін у реалізації реформ. Одним із пріоритетів розвитку освіти, зазначеного у Концепції «Нова українська школа», є учитель нової формації, який перебуває в авангарді суспільних і освітніх перетворень, успішний, компетентний, вмотивований. Становлення педагога нової школи як особистості та професіонала передбачає якісно новий рівень психолого-педагогічної культури, ціннісних орієнтацій, творчого потенціалу, самовдосконалення.

Окрім вимог, які висуваються до професійної компетентності педагогічних працівників, на фахівців також впливають й інші фактори: суспільні трансформації, пандемія, зміна звичного ритму життя.

Твердження К. Ушинського про те, що «учитель живе до тих пір, поки він вчиться, як тільки він перестає вчитися, в ньому помирає вчитель», у сучасних умовах набуває особливого значення. Саме життя поставило на порядок денний проблему неперервної педагогічної освіти. А. Дістервег писав, маючи на увазі вчителя: «Він лише до тих пір

здатний насправді виховувати й творити, доки сам працює над своїм власним вихованням і освітою».

В. Сухомлинський стверджував «Якщо ви хочете бути улюбленим учителем, дбайте про те, щоб вихованцеві було що у вас відкривати. Якщо ж ви кілька років однаковий, якщо минулий день нічого не додав до вашого багатства, ви можете стати обридлим і навіть ненависним...» [15, с. 50].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема професійного розвитку педагогічних працівників зумовила значну кількість розроблень теоретичних засад цього процесу з метою досягнення відповідності становлення й рівня професійного та особистісного розвитку вчителя сучасним потребам і запитам суспільства. Питання професійного розвитку сучасних педагогів розглянуто у працях Б. Ананьєва, І. Бега, Ю. Завалевського, В. Зелюка, М. Кириченка, В. Кременя, М. Лещенко, В. Мельника, І. Підласого, В. Рибалки, О. Огієнка, О. Романовського, О. Савченко, М. Фіцули та ін. [2; 4; 5; 7; 9].

Мета статті: висвітлити особливості професійного розвитку педагога в умовах нової української школи.

Викладення основного матеріалу. Стрімкий розвиток глобалізованого суспільства і технічний прогрес вимагають

від людини будь-якої професії постійного та неперервного самовдосконалення в різних галузях. Прагнення до саморозвитку є рушійною силою, що допомагає стати не просто професіоналом, а митцем своєї справи. Забезпечення творчого підходу у виконанні професійних обов'язків дозволяє розвиватися як професійно, так і особистісно.

Одним із найактуальніших завдань освіти є формування і розвиток компетентностей, які визначатимуть успішність учнів у повсякденному житті, охоплюючи як соціальні мотиви, знання, навички, необхідні для успішної взаємодії із соціальним середовищем, так і самопочуття та самосприйняття особистості у мінливому соціумі.

Задля того, щоб виконати ці завдання, сучасному педагогу необхідні гнучкість і нестандартність мислення, вміння адаптуватися до швидких змін та умов життя. А це можливе лише за наявності високого рівня професійної компетентності, розвинених професійних здібностей, неперервного професійного розвитку.

Досягнення мети сучасної освіти пов'язане з особистісним потенціалом учителя, його загальною та професійною культурою, без яких неможливе розв'язання наявних проблем навчання і виховання відповідно до нових освітніх парадигм. У сучасному освітньому середовищі педагоги мають самостійно й творчо здобувати інформацію, виконувати ролі наставників, фасилітаторів, консультантів, менеджерів, володіти навичками навчання впродовж життя, випереджувального планування й організації навчання, розроблення навчально-методичного забезпечення, оцінювання тощо.

Метою професійного розвитку вчителя в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» є інтегральні характеристики його особистості: спрямованість, компетентність, емоційна й поведінкова гнучкість. Важливою умовою розвитку інтегральних характеристик особистості професіонала є усвідомлення ним необхідності перетворення свого внутрішнього світу й пошук нових можливостей самореалізації в праці, тобто підвищення рівня професійної самосвідомості.

Варто зауважити, що розвиток інтегральних характеристик особистості визначає успіх у професійній діяльності, а разом з тим, визначає стратегію подальшого розвитку особистості. Тому професійний розвиток учителя – це й результат, і засіб розвитку особистості.

За свідченням наукових досліджень освітніх закладів початку XXI століття, значний вплив на формування особистості вчителя мають такі чотири чинники: спадковість, виховання, соціальне середовище й особисте прагнення педагога до самовдосконалення й саморозвитку.

У контексті професійного розвитку педагога в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» виділяємо такі основні напрями професійного розвитку: змістовний, динамічний, інституційний, технологічний.

Основою змістовного напрямку є філософсько-педагогічне наповнення діяльності; динамічного – поле професійного розвитку через ідентифікацію до творчої самореалізації; інституційного – організація позитивного гуманного

середовища; технологічного – адекватні форми, методи і засоби професійного розвитку особистості вчителя, засновані на співпраці. Особливе значення у цьому контексті набуває метод проєктів, який, на думку С. Ізбаш, орієнтований насамперед на самостійну діяльність – індивідуальну, групову або колективну, яку учасники виконують упродовж певного часу [6, с. 94].

У процесі професійного розвитку педагога можна виділити такі стадії становлення особистості: самовизначення, самовираження, самореалізація. Саме на останній стадії формується життєва філософія людини, усвідомлюється сутність життя, утверджується суспільна позиція. У результаті суб'єкт, досягнувши професійної майстерності, гармонійно розвиває свою особистість.

Професійний розвиток учителя є основною умовою успішності його учнів. Саме тому дуже важливо педагогам постійно професійно розвиватися та не «вигорати» у рутині повсякденних обов'язків.

Відповідно до Закону України «Про освіту» метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя» [13]. Успіх цих змін залежить від кожного вчителя.

У контексті змін, зазначених у нормативно-правових документах, важливим стає новий ментальний підхід учителя до учнів, який включає такі аспекти: повага до особистості дитини; презумпція талановитості дитини; підтримка її життєвого оптимізму; радість пізнання; розвиток самостійності, незалежного мислення, креативності дитини, її самоповаги та впевненості в собі; взаємодія на основі партнерства; створення атмосфери довіри і взаємоповаги [8].

Основні завдання професійної діяльності педагога полягають у створенні умов для гармонійного розвитку учнів, реалізації їхніх здібностей, можливостей і талантів [10]. Задля цього учитель має усвідомлювати унікальність і неповторність кожного учня як особистості із властивими їй індивідуальними особливостями, враховувати складність, неоднозначність і суперечність процесу його становлення, а також свою відповідальність як фахівця, професіонала в контексті змін.

Сучасний педагог має володіти різними стилями керівництва дитячим колективом і вміло застосовувати в конкретній ситуації відповідний рівень вимог. Як показує практика, найвищий результат навчання досягається там, де переважає демократичний стиль спілкування педагога з учнями. Демократичний стиль характеризується доступністю вчителя, зразковим виконанням усіх його вимог, урахуванням думки колективу, активна участь учнів. Замість наказів вживаються пропозиції, поради, прохання, ураховуються індивідуальні особливості членів колективу. Важливою є орієнтація партнерської діяльності вчителя та учня на розвиток творчості – творчої активності, творчого мислення, здібностей до адекватної діяльності в нових умовах.

Сучасна педагогічна етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, утверд-

ження людської гідності, довіра); передбачає використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукання до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій; включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання. Орієнтуючись на ідеї педагогіки партнерства, педагогу необхідно виявляти ініціативу і будувати навчання і виховання таким чином, щоб дитина була постійно залучена до спільної діяльності [11].

Нині ми живемо у суспільстві, де навчання протягом життя стає нормою. В умовах постійних, динамічних змін людство постало перед фактом, що знання оновлюються навіть швидше ніж відбувається зміна поколінь [12, с. 6]. Така ситуація обумовлена тим, що отримані знання дуже швидко «старіють», виникає потреба не лише в здобутті нових, а й у постійному їх оновленні. Навчання протягом життя – це постійне навчання й перенавчання в умовах, коли зовнішні обставини постійно змінюються. Успіх в освіті більше не пов'язаний із відтворенням знань. Натомість важливо вміти відштовхнутися від наявних знань і творчо застосувати знання в нових ситуаціях. Навчити цьому учнів здатні педагоги, які постійно вчать і співпрацюють з іншими, творять інновації та працюють із високим рівнем автономії.

У зв'язку з реалізацією на практиці принципу дитиноцентризму, варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Особлива увага у новій українській школі приділяється особистісно-орієнтованому підходу, який вимагає від педагога високого рівня знань, зокрема й різних аспектів психології особистості [1, с. 252].

Однією з важливих особливостей нової української школи є дослідницький компонент у системі навчання й науково-методичній діяльності вчителя. Науковцями доведено, що дослідників-педагогів формують у власному колективі. Цьому сприяють методичні об'єднання, предметні асоціації, залучення учителів до розроблення нагальних шкільних проблем, педради тощо. Про високий рівень методичної й педагогічної майстерності педагога свідчать такі характеристики, як: уміння донести навчальний матеріал до рівня сприйняття кожним учнем; уміння створити сприятливий психологічний клімат під час занять, керувати настроєм аудиторії; мати почуття гумору [1, с. 223].

Вимоги сучасного суспільства спонукують педагогів до пошуку нових педагогічних ідей, технологій, методів і підходів відповідно до нових вимог. Учитель нової української школи має бути обізнаний з новими освітніми технологіями в нашій країні та за її межами, знати, що провідні педагогічні технології на перше місце ставлять вивчення особистості, її особливості з позиції біосоціальних характеристик, які необхідно враховувати в педагогічній діяльності.

На думку В. Вітюка, в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» важливого значення набуває інноваційна діяльність закладів освіти, яка характеризується системним експериментуванням, апробацією та застосуванням інновацій в освітньому процесі [3, с. 6].

Реалізація нових функцій і професійних ролей у новій українській школі, впровадження нових освітніх технологій, спонукає учителя володіти інформацією щодо власного психічного стану, своїх сильних і слабких сторін, ставлення до своєї професії. Тому важливе значення у професійному розвитку педагога набуває здатність до рефлексії, формування навичок аналізувати та оцінювати свої сильні й слабкі сторони, прагнення до подальшого самовдосконалення, створення своєрідної моделі роботи над собою.

Процес формування рефлексивних умінь у педагогів веде до розв'язання багатьох кардинально важливих питань: підготовки до духовно-творчої самореалізації, що проявляється насамперед у відході від шаблонів і стереотипів; вироблення програми вимог до себе, до процесу і результатів діяльності; усвідомлення змісту обраної професії; формування зацікавленого, критичного ставлення до різних аспектів власної професії; збагачення професійного досвіду і майстерності; розвиток готовності до інновацій у власній професійній діяльності.

Ключову роль у підвищенні рівня професійного розвитку педагогів, у готовності діяти по-новому відіграє мотивація. Лише вмотивований педагог, готовий до змін і самовдосконалення, буде адекватно реагувати на виклики сучасного світу, вирішувати основні проблеми освіти та виховання підростаючих поколінь, упроваджувати нові освітні технології. Мотивація педагогів до професійного зростання в умовах нової української школи зумовлена їхніми професійними інтересами, ціннісними орієнтаціями, ідеалами, психологічною готовністю до змін та інновацій.

Ефективним засобом самопізнання і самовдосконалення педагогів є самоосвіта. Адже це шлях педагогічного розвитку, який сприяє формуванню індивідуального стилю педагогічної діяльності, допомагає в осмисленні педагогічного досвіду і власної самостійної праці.

Одним із вагомих аспектів професійного зростання педагогів виступає здатність керувати власним розвитком. Насамперед, це вміння брати на себе відповідальність за власне життя і професійну діяльність, вибудувати таку професійну освітню стратегію, яка б урахувала індивідуальні особливості, можливості, запити, задовольняла потребу в освіті, підвищенні кваліфікації в обраній сфері, інтелектуальному, фізичному, духовному розвитку. А це все передбачає оволодіння навичками самоорганізації та саморегуляції.

У самоорганізації виявляється психологічна готовність до педагогічної діяльності, в саморегуляції – свідоме управління своєю поведінкою, психікою, енергетичним потенціалом, контроль над емоціями, збереження здатності критично мислити і розв'язувати складні проблеми.

Ефективна організація процесу професійного зростання вчителя можлива за умови існування професійної свободи. А це, в свою чергу, стимул до ефективної організації процесу професійного зростання, певного пошуку власного професійного шляху. Педагог, що володіє свободою самовираження, вміє керувати власним розвитком, може спря-

мувати свої творчі сили на пошук нових шляхів навчання та виховання учнів.

Дуальна роль учителя в освітніх реформах – бути суб'єктом й об'єктом трансформацій – робить професійний розвиток учителів «зоною виклику» [14, с. 97]. Професійний розвиток неодмінно супроводжується змінами в структурі особистості педагога: відбувається посилення та інтенсивний розвиток якостей, що сприяють успішному здійсненню діяльності, а також придушуються і навіть руйнуються структури, що не беруть участі в цьому процесі.

Вплив професії на особистість учителя може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Позитивний вплив виявляється у формуванні професійної самосвідомості, педагогічної спрямованості, педагогічного мислення, у розвитку професійно важливих якостей, оволодінні педагогічним досвідом тощо. Деякі негативні наслідки можуть проявлятися у різкому загостренні небажаних особистісних якостей, винесенні назовні стереотипів поведінки, мислення, спілкування. Усе це спричиняє ускладнення у взаємодії з іншими людьми, призводить до виникнення професійних деформацій особистості.

Висновки з даного дослідження. Отже, професійний розвиток – це не тільки зростання та вдосконалення, а й руйнування та професійні деструкції, які характеризуються як зміни психологічної структури особистості в процесі педагогічної діяльності.

Серед професійно важливих якостей і вмінь, які сприяють розвитку сучасного педагога в умовах нової української школи, нами виокремлено: готовність до змін, цінність особистості, гнучкість, постійний професійний розвиток; дитиноцентризм, відданість ідеї щодо значущої участі в освітньому процесі всіх учнів, просування демократичних цінностей (повага до різноманіття, право вибору, формування спільноти, полікультурність), рефлексія власної професійної діяльності.

Основними напрямками розвитку педагога є постійне навчання, розвиток кар'єри і самоосвіта педагога. Професійний розвиток веде до принципово нового способу життєдіяльності вчителя – творчої самореалізації у професії, яка дає змогу виявити свої індивідуальні та професійні можливості. Дієва формула професійної діяльності педагога нової формації – постійна праця, творчість, гармонія знань, почуттів і поведінки.

Список використаних джерел

1. Аносов І. П. Педагогічна антропологія : навч. посіб. Київ : Твім інтер, 2005. 264 с.
2. Бех І. Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. URL: <http://ipv.org.ua/component/content/article/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html> (дата звернення: 19.11.2020).
3. Вітюк В. В. Готовність педагогів до змін в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». *Педагогічний пошук*. 2017. № 2 (94). С. 3–6.
4. Завалевський Ю. І. Формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. Вип. 5. С. 76–84.
5. Зелюк В. В. «Імідж сучасного педагога» як трибуна розвитку інноваційного потенціалу педагогів України. *Імідж сучасного педагога*. 2014. № 1. С. 4–8.
6. Ізбаш С. С. Реалізація творчих проєктів у навчальному процесі сучасної школи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Педагогіка*. 2010. Вип. 5. С. 92–97.

7. Кириченко М. О., Маслов В. І. Наукові засади та функції компетентного менеджменту у загальноосвітньому навчальному закладі : монографія. Луцьк : ВІППО. 2015. 188 с.
8. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/Новини/2016/12/05/konczepczija.pdf> (дата звернення: 22.11.2020).
9. Кремень В. Г. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура : монографія / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка. 2008. 472 с.
10. Нова українська школа: порадник для вчителя : навчально-методичні матеріали / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ВД «Плеяди», 2017. 206 с.
11. Нові професійні ролі і завдання сучасного вчителя в контексті концепції Нової української школи. Всеосвіта: проєкт. URL: <https://vseosvita.ua/library/novi-profesijni-rol-i-zavdannja-sucasnogo-vcitela-vkonteksti-konczepcii-novoi-ukrainskoi-skoli-87162.html> (дата звернення: 22.11.2020).
12. Огнев'юк В. Багатомірна людина. Епоха трансформації. Освіта. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 1/2. С. 6–11.
13. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 18.11.2021.).
14. Пуховська Л. Теоретичні засади професійного розвитку педагогів: рух до концептуальної карти. *Порівняльна професійна педагогіка*. Хмельницький : ХНУ. 2011. № 1. С. 97–106.
15. Сухомлинский В. О. Письмо о педагогической этике. *Народное образование*. 1970. № 11. С. 48–52.

References

1. Anosov, I. P. (2005). *Pedahohichna antropohiia [Pedagogical Anthropology]: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Tvim inter [in Ukrainian].
2. Bekh, I. D. *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti [Competence approach in modern education]*. Retrieved from <http://ipv.org.ua/component/content/article/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html> [in Ukrainian].
3. Vityuk, V. V. (2017). Hotovnist pedahohiv do zmin v umovakh realizatsii Kontseptsii «Nova ukrainska shkola» [Readiness of teachers to change in the implementation of the Concept «New Ukrainian School»]. *Pedahohichni poshuk [Pedagogical search]*, 2 (94), 3-6 [in Ukrainian].
4. Zavalevskiy, Yu. I. (2014). Formuvannia vchytelia yak konkurentospromozhnoho fakhivtsia [Formation of a teacher as a competitive specialist]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka [Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko]*, 5, 76-84 [in Ukrainian].
5. Zeliuk, V. V. (2014). Imidzh suchasnoho pedahoha yak trybuna rozvytku innovatsiinoho potentsialu pedahohiv Ukrainy [Image of a modern teacher as a platform for the development of Ukrainian teachers innovative potential]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 1, 4-8 [in Ukrainian].
6. Izbash, S. S. (2010). Realizatsiia tvorchykh proektiv u navchalnomu protsesi suchasnoyi shkoly [Realization of creative projects in the educational process of a modern school]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Pedagogy [Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University. Pedagogy]*, 5, 92-97 [in Ukrainian].
7. Kyrychenko, M. O., & Maslov, V. I. (2015). *Naukovi zasady ta funktsii kompetentnoho menedzhmentu u zahal-noosvitnomu navchalnomu zakladi [Scientific principles and functions of competent management in a secondary school]: monohrafiia*. Lutsk: VIPPO [in Ukrainian].
8. *Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly [Concept of the New Ukrainian School]*. Retrieved from <http://mon.gov.ua/Новини/2016/12/05/konczepczija.pdf> [in Ukrainian].
9. Kremen, V. (2008). *Fenomen innovatsii: osvita, suspilstvo, kultura [The phenomenon of innovation: education, society, culture]: monohrafiia*. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
10. Bibik, N. M. (Ed.). (2017). *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia [New Ukrainian school: a guide for teachers]: navchalno-metodychni materialy*. Kyiv: VD «Pleady» [in Ukrainian].
11. *Novi profesiini roli i zavdannia suchasnoho vchytelia v konteksti kontseptsii Novoi ukrainskoi shkoly [New professional roles and tasks of a modern teacher in the context of the concept of the New Ukrainian school. Universal education: project]*. Vseosvita: proiekt. Retrieved from <https://vseosvita.ua/library/novi-profesijni-rol-i-zavdannja-sucasnogo-vcitela-vkonteksti-konczepcii-novoi-ukrainskoi-skoli-87162.html> [in Ukrainian].
12. Ohnev'iuik, V. (2013). Bahatomirna liudyna. Epokha transformatsii. Osvita [Multidimensional human. The epoch of transformation. Education]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka [Continuing professional education: theory and practice]*, 1/2, 6-11 [in Ukrainian].
13. *Pro osvitu: Zakon Ukrainy [On education: Law of Ukraine]: vid 05.09.2017 № 2145-VIII*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
14. Pukhovska, L. (2011). Teoretychni zasady profesiinoho rozvytku pedahohiv: rukh do kontseptualnoi karty [Theoretical bases of professional of teachers development: movement to a conceptual map]. *Porivnialna profesiina pedahohika [Comparative professional pedagogy]*, 1, 97-106 [in Ukrainian].
15. Sukhomlinskii, V. O. (1970). Pismo o pedagogicheskoi etike [Letter about pedagogical ethics]. *Narodnoe obrazovanye [Public education]*, 11, 48-52 [in Russian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 10.12.2021